

HABERLER:

Prof. Dr. ETHEM RAHİMOVIÇ TENİŞEV

(70. doğum yıl dönümü dolayısı ile)

Ethem Rahimoviç TENİŞEV 25 Nisan 1921'de Penza şehrinde bir Mişer Tatar ailesinin çocuğu olarak doğdu.

İlk ve orta tahsilinden sonra Yüksek Öğretimi için 1938 yılında Moskova Ulaşım Mühendisliği Enstitüsüne girdi ve 1941 yılında "Eylar integralinin iki çözümü" adlı ilk ilmî çalışmasını yayımladı.

E. R. Tenişev İkinci Dünya Savaşından sonra Leningrad Üniversitesi Şarkiyat Fakültesine kaydoldu ve 1949 yılında S.E. Malov'un yönetimi altında önce "Kıpçak dili ve onun çağdaş Kıpçak dilleriyle bağı (çekim sistemi)" adlı tezini sonra da "Altun Yaruk Sûtra" adlı eski Uygurca metninin dil özellikleri üzerine adaylık tezini verdi.

1954'te Moskova'ya gitti ve N.K. Dimitriev tarafından yönetilmekte olan SSCB Dilbilimi Enstitüsü Türk Dilleri Bölümü'nde çalışmaya başladı.

1956'da SSCB İlimler Akademisi Prezidyumu E. R. Tenişev'i Çin Halk Cumhuriyeti Akademisine yardım ve Çinli meslektaşlarıyla Çin'deki incelenmemiş Türk lehçeleri üzerinde çalışmak için Pekin'e gönderdi. Çin'de Çin Halk Cumhuriyeti Millî Azınlıklar Enstitüsü'nde öğrenciler ve Araştırma Görevlileri için hazırlanmış olan "Türk Dili" ve "Türk Dilleri Tarihi" adlı dersleri verdi. *Türk Dillerinin İncelenmesine Giriş* ve *Türk Dilinin Grameri* adlı iki kitabını Çince yayımladı. Aynı dönemde Batı Çin'in ulaşılması güç bölgelerine (Şincan: 1956, Tsin: 1957 ve Yun-hua: 1958) üç araştırma gezisi yaparak çok değerli lengüistik, folklor, etnografik ve tarihî malzeme topladı.

1959'da Moskova'ya dönen Tenişev Çin'de topladığı malzemeyi sistemleştirme ve yayımlama işine girişti. Birbiri ardına Salar, Sarıg-Yugur, Şincan Uygur Diyalektleri ve eski Uygur yazıtlarının dili üzerine makaleler yayımladı. *Salar Dilinin Yapısı* ve *Yazık Jeltih Uygurov / Sarı-Uygurların dili* (1966) adlı eserlerinin ve Salarca metinlerin (1964) yayımlanması sonucunda bu değerli malzemeler ilk olarak ilmî kullanıma girmiştir.

E. R. Tenişev 1969'da *Salar Dilinin Yapısı* konulu doktora tezini savundu.

E. R. Tenişev'in çalışmaları çağdaş Türk diyalektolojisi, özellikle Uygur Türkçesi'nin diyalektolojisi için temel oluşturucu bir öneme sahiptir. Kendisi

tarafından belirlenen Türk şivelerinin diyalektlere ayrılma ilkelerini bir dizi incelemesinde kullanmıştır. Daha 1963'te "Şincan Uygur Türkçesi'nin Diyalektleri Hakkında" adlı makalesinde Şincan'daki üç temel diyalekti (Merkezî diyalekt, Güney diyalekti ve Doğu (Lobnor) diyalekti) belirtmiştir. Şincan Uygur Türkçesi üzerine hazırladığı yıllardan beri beklenen iki temel eserini 1984 ve 1990 yıllarında yayımladı. (*Uygurskie Teksti / Uygurca Metinler*, Moskova 1984 174 s.) ve (*Uygurskiy Diyalektniy Slovar / Uygur Diyalektinin Sözlüğü*, Moskova 1990, 200 s.).

E. R. Tenişev Türk (daha geniş anlamıyla Altay) dillerinin karşılaştırmalı tarihî incelemesi için metod ve metodoloji ilkelerini ileri sürdüğü bir dizi makaleye sahiptir. Tenişev'in yönetimi altındaki SSCB ilimler Akademisi Türk ve Moğol Dilleri Bölümü 1970'li yıllardan beri Tenişev'in tespit ettiği ilkeler doğrultusunda Türk lehçelerinin (dillerinin) tarihî karşılaştırmalı grameri başlıklı bir serinin "Ses bilgisi (Fonetik)", "Yapı bilgisi (Sentaks)" ve "Şekil bilgisi (Morfoloji)" ciltlerini yayımlanmıştır. (*Sravnitel'no-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov. "Fonetika"*, Moskova 1984, 484 s.; *Sravnitel'no-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov "Sintaksis"*, Moskova 1986, 284 s., *Sravnitel'no-İstoriçeskaya Grammatika Tyurkskih Yazıkov "Morfolojiya"*, Moskova 1988, 560 s.).

E. R. Tenişev'in ilmî yaklaşımlarının genişliği ve çok yönlülüğü onun Türkoloji biliminin seçkin bir yöneticisi yapmıştır. Tenişev 1963 yılından beri SSCB İlimler Akademisi Dilbilimi Enstitüsü Türk ve Moğol Dilleri Bölümü (Daha sonra: Türkoloji ve Mongolistik Laboratuvarı) başkanıdır.

1970 yılından beri yayımlanan *Sovyetskaya Tyurkologiya* dergisinin Mesul Müdürlüğünü yapmıştır.

1982 yılında Türk Dil Kurumu Şeref Üyeliğine seçilmiştir.

1982'de Fin-Ugor Derneği'nin Muhabir Üyeliğine seçilmiştir.

1984'te SSCB İlimler Akademisi Muhabir Üyeliğine seçilmiştir.

1986 yılında Prof. Dr. Andrey N. Kononov'un ölümü üzerine *Sovyet Türkologlar Komitesi*'nin Başkanı olmuştur.

Hâlen Rusya Türkologlar Komitesi Başkanıdır.

E. R. Tenişev'in 1951-1980 yılları arasındaki ilmî araştırma ve incelemelerinin listesi *İssledovanie yazıka drevnepismennih pamyatnikov* (Kazan 1980) adlı eserin 18-32 sayfeleri arasında yayımlanmıştır. 1980-1990 yılları arasındaki ilmî araştırma ve incelemelerinin listesi ise Tenişev'in 70. doğum yıl dönümü dolayısıyla meslektaşları tarafından çıkarılan *İssledovanie yazıkovih sistem v sinhronii i diahronii* (Moskova-1991) adlı armağanın 22.-26. sayfelerinde yayımlanmıştır.

Osman Fikri Sertkaya